

УДК 378.147:51

СУЧАСНІ НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПОЗААУДИТОРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

Ковальчук Олена Антонівна
м.Житомир

У статті проаналізовано сучасні наукові підходи до організації позааудиторної діяльності у професійному становленні майбутніх учителів математики. Особистісно-орієнтований підхід забезпечує врахування суб'єктного досвіду студента. Відповідно до аксіологічного підходу здійснення професійної підготовки у позааудиторний час передбачає як врахування цінностей та ціннісних орієнтацій майбутнього педагога, так і розуміння його як найвищої мети та цінності суспільного розвитку. Компетентнісний – допомагає визначити ступінь готовності випускника до професійно-особистісної конкуренції в умовах ринку праці. Технологічний підхід передбачає застосування його на рівні проектування педагогічної технології.

Ключові слова: професійне становлення, позааудиторна діяльність, підхід, особистісно-орієнтований, аксіологічний, компетентнісний, технологічний підходи.

Організація позааудиторної діяльності у вищому навчальному закладі не менш важлива, ніж аудиторна її складова, оскільки успішність професійної підготовки майбутнього фахівця залежить в значній мірі від цієї ланки професійного становлення студента. Тому генерування й впровадження нових ідей, підходів, технологій у позааудиторний час забезпечить активізацію інноваційних процесів в освітній сфері та професійний розвиток вчителя математики, який методологічно й технологічно підготовлений до реалізації своїх можливостей у безпосередній педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (І.А.Акуленко, С.С.Вітвицька, О.Л.Коношевський, В.М.Монахов, В.А.Семиченко, С.О.Сисоєва, Н.А.Тарасенкова, М.І.Шкіль, І.С.Якиманська та ін.), в яких здійснена спроба розв'язання цієї проблеми, свідчить, що питання реалізації наукових підходів у професійній підготовці майбутніх фахівців було предметом дослідження багатьох вчених. Проте невирішеними раніше аспектами загальної проблеми є визначення наукових підходів до професійної підготовки студентів в

сучасних умовах розвитку теорії та методики професійної освіти.

Мета статті полягає в узагальненні та систематизації сучасних наукових підходів до організації позааудиторної діяльності у професійному становленні майбутніх учителів математики.

Особистісно-орієнтований підхід до організації цієї діяльності має ґрунтуватися на суб'єктному досвіді особистості (Є.В.Бондаревська, А.Г.Маслоу, К.Р.Роджерс, С.О.Сисоєва, І.С.Якиманська та ін.).

Концепція становлення особистості за А.Г.Маслоу базується на положенні, що суб'єктний досвід – це основний феномен розуміння людства і людини зокрема [4].

За визначенням Є.В.Бондаревської, суб'єктний досвід – це досвід життєдіяльності та самореалізації, набутий у процесі спілкування, діяльності, пізнання, спостереження, прийняття рішень, переживання власних успіхів та невдач, саморефлексії [2]. На думку І.С.Якиманської, особистість спочатку не є суб'єктом навчання, а виступає як носій суб'єктного досвіду – досвіду, що отримується поза навчальним процесом, самостійно [11, с.78].

З позиції особистісно-орієнтованої парадигми студент розглядається як складна система, що розвивається, внаслідок чого підґрунтям цього підходу є принципи системного та синергетичного підходів. Крім того, важливою складовою, що визначає сутність особистості є система позааудиторної роботи, яка не лише враховує особистісні якості, але й формує їх. Рушійною силою становлення особистості в такій діяльності виступають її внутрішні мотиви, що базуються на системі ціннісних орієнтацій, завдяки чому простежується прямий зв'язок особистісно-орієнтованого підходу з аксіологічним.

Кожен студент повинен самостійно та добровільно обирати форми позааудиторної діяльності, що функціонують у вищому навчальному закладі та розраховувати свої можливості за умови відвідування, наприклад, декількох факультативних курсів. Студент повинен свідомо відноситись

до позааудиторної діяльності та відвідувати усі заняття незалежно від кількості обраних курсів.

Завдання професійного становлення майбутнього педагога у позааудиторній діяльності, які визначені у межах аксіологічного підходу, з одного боку, розглядають особистість як найвищу мету та цінність суспільного розвитку, з іншого – базуються на системі цінностей та ціннісних орієнтацій кожного студента у цій діяльності.

Відповідно до філософських та психологічних концепцій В.Е.Клочка, О.О.Леонтєва, В.Е.Франкла, людина утверджує сенс життя за умови перетворення певних цінностей, де засобом формування індивідуальної особистісно-смыслові структури особистості як „динамічної смыслової системи” є індивідуальна картина світу та унікальні події життя людини, що впливають на структуру ціннісно-смыслові сфери особистості, структурну ієрархію життєвих цінностей та керівну роль життєвих сенсів.

В.А.Семиченко зазначає, що у методологічному плані важливо, щоб у процесі професійної підготовки була чітко визначена ієрархія цінностей, які відображають структуру кінцевої мети і статусні відносини внутрішнього життя вищого навчального закладу, яку слід класифікувати на такі види:

– *пріоритетна*: розвиток особистості, пошук індивідуумом свого місця в житті. Вищий навчальний заклад повинен створювати умови для актуалізації і підвищення індивідуального потенціалу кожного студента, надання йому допомоги в соціалізації, залученні до загальнолюдських, національних цінностей, в оволодінні нормативами гуманістичної, високоморальної поведінки, в розвитку та реалізації творчих можливостей;

– *професіоналізація*, тобто підготовка до повноцінного включення в професійно-рольові відносини. Університет повинен допомогти студенту усвідомити сутність вибраної професії, її вимоги до виконавця, цілі та функції, можливі індивідуальні стратегії виконання професійних завдань, прийоми творчої адаптації до змісту і структури професійної діяльності;

– *спеціалізація* як оволодіння окремими технологіями, прийомами планування та управління, операційною структурою діяльності через інтеріоризацію спеціальних знань, навичок, умінь. Вищий навчальний заклад повинен забезпечити високий науковий рівень цих компонентів професійної підготовки, практичні можливості для оволодіння структурними елементами діяльності для закріплення ефективних прийомів їх виконання [9].

І.А.Акуленко, Н.А.Тарасенкова зазначають, що ціннісні орієнтації майбутнього вчителя математики, емоційне ставлення до майбутньої діяльності пов'язані з їх уявленнями про професійну еталонну діяльність учителя та самосприяттям власних здібностей і спроможностей здійснювати фахові функції й розв'язувати методичні проблеми в навчально-виховному процесі, з усвідомленням рівня своєї фахової й методичної підготовки, із умінням обирати цільові й змістові установки для дій, учинків, рішень.

Аксіологічний компонент методичних компетентностей майбутнього вчителя математики може бути визначений як усвідомлення й прийняття студентом таких груп цінностей і ціннісних орієнтацій: гуманістичні цінності в освітньому процесі; цінності педагогічної фасилітації; ціннісні орієнтації щодо побудови моделі „Я – професіонал”; ціннісні орієнтації щодо побудови власної методичної системи; прийняття цінності „цілі навчання математики”, які сформульовано у державній концепції реформування математичної освіти, встановлення ієрархії цілей при вивченні програмових тем з математики; прийняття цінності „зміст” (фахових знань, знань шкільного курсу математики, методичних знань); прийняття цінності „методи” (традиційних та інноваційних методів і прийомів навчання математики); прийняття цінності „засоби” (моніторингової системи, системи дидактичних засобів) [1, с.6].

У нашому досвіді при складанні програм професійного становлення майбутнього вчителя математики у позааудиторній діяльності враховувались принципи аксіологічного підходу, цінності та ціннісні орієнтації кожної особистості, що сприяли особистісному та професійному розвитку студентів впродовж усього періоду навчання у вищому навчальному закладі.

Нам імponує думка В.О.Сластьоніна, який вважає, що плідній педагогічній діяльності має відповідати певна модель особистості з її специфікою інтересів, схильностей та внутрішніх можливостей, професійної компетентності, оскільки управління розвитком особистості передбачає необхідність бути компетентним [8, с.26].

Протягом останнього десятиліття міжнародні організації: Рада Європи, Міжнародний департамент стандартів, Організація Європейського співробітництва та розвитку, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ПРООН вивчають проблеми компетентісно орієнтованої освіти та їх вплив на побудову навчально-виховного процесу в закладах освіти, зокрема і на позааудиторну навчально-виховну діяльність.

Компетентнісний підхід визнаний базовою ідеєю реформування освіти в країнах Європейського союзу й розглядається як стрижнева конструктивна ідея неперервної освіти (А.Л.Андрєєв, В.І.Байденко, Е.Ф.Зеєр, І.О.Зимня, Н.В.Кузьміна, А.К.Маркова, Дж.Равен, Л.М.Спенсер, Т.Хіланд, А.В.Хуторський та ін.). На думку вчених, компетентнісний підхід створює сприятливі умови для побудови системи позааудиторної роботи для кожної особистості за умови досягнення нею успіху як в особистісній, так і професійній діяльності. Крім того, він проявляється в здатності здійснювати вибір, виходячи з своїх можливостей у конкретній ситуації й створює стійку мотивацію на неперервну освіту.

Протягом останнього десятиліття розвинені країни Європи та світу, серед яких Австралія, Великобританія, Канада, Нова Зеландія, Німеччина, Франція, деякі країни Східної Європи: Угорщина, Румунія, Молдова, Литва, Латвія та ін., розпочали ґрунтовну дискусію, яка й досі триває на міжнародному рівні, навколо того, як дати людині належні знання, уміння та компетентності для забезпечення її гармонійної взаємодії з технологічним суспільством, що швидко розвивається.

Компетентнісний підхід як нова парадигма формування педагогічних кадрів передбачає включення у систему комплексної стандартизації якості вищої освіти таких новоутворень, як конкурентоспроможність і конкурентноздатність, які за сутністю виступають освітньо-професійними та особистісними індикаторами визначення ступеня готовності випускника до професійно-особистісної конкуренції в умовах ринку праці.

Професійне становлення майбутнього вчителя математики у позааудиторній навчально-виховній діяльності відповідно до цього підходу характеризується діяльністю, практико-орієнтовною спрямованістю. У зв'язку з цим професійна підготовка фахівця має забезпечуватися інтеграцією аудиторної та позааудиторної діяльності. Зміст діяльності: умови та засоби, технології, методи, форми – це все, що сприяє формуванню професійної та особистісної компетентності майбутніх фахівців, повністю залежить від поставленої мети і коректується залежно від результатів.

Одна з ключових компетентностей, якою має володіти вчитель математики є інформаційно-комунікаційна, що включає три рівні: базовий – інваріант знань, умінь і досвіду, необхідний йому для розв'язання навчальних завдань засобами інформаційно-комунікаційних технологій загального призначення; наочно-орієнтований – освоєння й формування готовності до впровадження в освітню діяльність спеціалізованих технологій та ресурсів, розроблених відповідно до вимог змісту й методики того або іншого навчального предмету; педагогічний (методологічний, психолого-педагогічний, методичний) [7, с.184-185].

Організація позааудиторної навчально-виховної діяльності для майбутнього вчителя математики в умовах модернізації сучасної освіти враховує не лише його знання, уміння, навички, скільки досвід їх пізнання, в тому числі засобами математики, який необхідний для самоосвіти, формування професійної культури та готовності майбутнього педагога до професійної самореалізації. Таким чином, основною метою вищої освіти стає допомога студентам у набутті в них досвіду професійної діяльності та формування професійної культури, готовності до самореалізації.

Професійна культура вчителя та її формування, зокрема й учителя математики, стали предметом дослідження таких науковців, як С.Я.Батишев, В.М.Гриньова, В.С.Єжова, З.Н.Курлянд, Р.І.Хмельюк, Г.О.Михалін та ін.

Д.Ф.Ніколенко та М.І.Шкіль зазначають, що професійну культуру вчителя математики необхідно розглядати як сукупність його практичних, матеріальних і духовних надбань, що визначають якість його професійної діяльності, враховувати її взаємозв'язок з його математичною, загальною педагогічною, психологічною, методичною, інформаційною й моральною культурою. Вона зумовлюється допитливістю і працьовитістю, творчим підходом до справи, вмінням постійно вчитися, підвищувати свою кваліфікацію, орієнтуватися у величезному потоці інформації, яка стосується, зокрема і сфери його професійної діяльності [6, с.10-18].

У вищому навчальному закладі у процесі позааудиторної навчально-виховної діяльності здійснюється часткове розв'язання проблеми якості підготовки вчителя математики загальноосвітньої школи, внаслідок чого ядро його професійної культури визначається знанням об'єктів шкільної математики, педагогіки, психології та основ методики навчання математики.

Дослідження Г.П.Бевза, М.І.Бурди, Г.О.Михаліна, В.А.Онищука, С.П.Семенця, З.І.Слепкань та багатьох інших вказують на те, що включення студентів фізико-математичних факультетів у позааудиторну навчально-виховну діяльність сприяє розвитку творчого потенціалу, формуванню їх готовності до професійної самореалізації.

На думку В.М.Худякова, під „математичною культурою” спеціаліста необхідно розуміти інтегральне утворення особистості спеціаліста, що ґрунтується на математичному пізнанні, математичному мовленні та мисленні, що відображає технологію професійної діяльності та сприяє її перетворенню з операційного складу на технологічний рівень, індивідуально-творчий стиль професійної діяльності, що розкриває індивідуальну концепцію змісту професійної діяльності та творче впровадження її технології [10, с.68].

Технологічний підхід до організації позааудиторної діяльності передбачає застосування його на рівні проектування педагогічної технології. Аналіз наукової літератури (В.П.Беспалько, Е.Ф.Зеєр, М.М.Левіна, В.О.Сластьонін) дозволяє визначити педагогічну технологію як системне впровадження в практику наперед спланованого навчально-виховного процесу, що має продуктивні гарантовані результати.

Технологічний підхід до організації позааудиторної роботи передбачає розуміння педагогічної технології як „комплексу послідовних дій перетворення теоретичних знань у практичну реалізацію функціонування цілісного педагогічного процесу, що забезпечує можливості саморозвитку особистості, результати впровадження якої можна вимірювати поетапно і бачити динаміку як розвитку особистості, так і колективу” [10, с.19].

Педагогічна технологія розглядається нами як комплекс ціле, що складається з навчання і виховання, викладання та учіння, процесу та змісту навчання; становить цілісний педагогічний процес; підкреслює наявність діяльнісного компонента – не просто алгоритму дій, але й умов його реалізації; виявляє закономірності навчально-вихов-

ного процесу шляхом детальної розробки та оптимального поєднання його змісту, форм, методів і засобів.

Технологічний підхід до організації та проектування позааудиторної діяльності активно розробляється в дослідженнях С.С.Вітвицької, І.М.Дичківської, М.В.Кларіна, Л.П.Крившенка, В.М.Монахова, І.В.Нікішиної, О.М.Пехоти, Г.К.Селевка, С.О.Сисоевої та ін.

На думку С. С. Вітвицької, педагогічна технологія представлена трьома аспектами: науковим (як складова педагогічної науки, що проектує педагогічні процеси у педагогічних системах); процесуально-описовим (опис, алгоритм процесу, сукупність цілей, змісту, методів і засобів для досягнення гарантованих результатів, запланованої мети); процесуально-дійовим (здійснення технологічного процесу, функціонування всіх особистісних, інструментальних і методологічних педагогічних засобів) [3, с.179].

В.М.Монахов визначає структуру навчально-виховного процесу як єдність таких етапів: цілепокладання; проектування змісту, логічної структури; безпосереднє навчання; контроль; корекція. Спроекована технологія освітнього процесу повинна відповідати таким вимогам: діагностичності та реалістичності дидактичного цілеутворення; доцільності дозування об'єкту аудиторної та позааудиторної діяльності; скомпонованості корекційного блоку проекту навчально-виховного процесу, що містить банк даних про типові помилки та ускладнення; рефлексивно-оціночної діяльності по відношенню як до проекту навчально-виховної діяльності, так і до його реалізації [5].

Технологічний підхід у позааудиторній навчально-виховній діяльності у професійному становленні майбутнього вчителя математики передбачає її побудову з врахуванням таких структурних компонентів: 1) мета – формування готовності майбутніх фахівців до професійної самореалізації; 2) завдання – організація процесу професійного становлення майбутнього вчителя у позааудиторній роботі; 3) зміст позааудиторної навчально-виховної діяльності (інноваційні форми, методи, засоби, матеріально-технічне, ресурсне, кадрове забезпечення, їх взаємозв'язок та взаємозалежність); 4) результат – готовність майбутнього педагога до професійної самореалізації.

Застосування технологічного підходу з метою ефективності позааудиторної роботи передбачає визначення чітких її параметрів, тобто студенту має бути зрозуміло: зміст, форми, методи, вимоги до виконання, результати діяльності. Крім того, для успішної реалізації педагогічної технології необхідно враховувати проблеми та труднощі, що можуть виникнути у студентів, педагогів, керівництва вищого навчального закладу.

Професійне становлення майбутнього фахівця виступає складним інтегральним показником, що включає в себе поєднання методологічної бази, методичного інструментарію та філософського підґрунтя, що забезпечує у своєму синтезі умови фахового зростання особистості, здатної відчувати себе у світі на принципах відносної гармонії. Організація позааудиторної діяльності з врахуванням можливостей сучасних наукових підходів володіє потужним арсеналом засобів щодо професійної самореалізації студентів та забезпечує виконання таких завдань: формує у студента якості особистості, необхідні для успішної майбутньої професійної діяльності та забезпечує задоволення потреб саморозвитку, самовдосконалення та самореалізації; формує загальнонаціональні якості особисті, спрямованість на удосконалення соціальних відношень; здійснює підготовку, розвиток, становлення майбутнього педагога до необхідного рівня та подальше самовдосконалення кадрового потенціалу суспільства; забезпечує отримання студентом майбутньої професії та відповідної кваліфікації на належному рівні; сприяє взаєморозумінню та співпраці між студентами, викладачами з урахуванням світоглядних підходів та реалізації права на вільне висловлювання та переконання.

Література та джерела

1. Акуленко І. А. Аксиологічний компонент методичних компетентностей майбутніх учителів математики / І.А.Акуленко, Н.А.Тарасенкова // Вісник Черкаського університету. – Серія : Педагогічні науки: зб. наук. праць. – Черкаси, 2008. – Вип. 139. – С.3-10
2. Бондаревская Е.В. Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования / Е.В.Бондаревская // Педагогика. – 1997. – № 4. – С.11-17
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: підруч. за модульно-рейтинговою системою навчання / С.С.Вітвицька. – К.: Центр навчальної літератури, 2011. – 384 с.
4. Маслоу А.Г. Мотивация и личность / Абрахам Гарольд Маслоу; [пер.с англ. А.М.Татлыбаева]. – СПб.: Евразия, 1999. – 478 с.
5. Монахов В.М. Технологические основы конструирования и проектирования учебного процесса: [монография] / В.М.Монахов. – Волгоград: Перемена, 1995. – 260 с.
6. Николенко Д. Ф. Становление учителя / Д.Ф.Николенко, Н.И.Шкиль. – К.: Знание, 1986. – 48 с.
7. Освітнє середовище для підготовки майбутніх педагогів засобами ІКТ: [монографія] / [Р.С.Гуревич, Г.Б.Гордійчук, Л.Л.Коношевський, О.Л.Коношевський, О.В.Шестопап; за ред. проф. Р.С.Гуревича]. – Вінниця: ФОП Рогольська І.О., 2011. – 348 с.
8. Педагогика: учеб. пособие для студентов пед. учеб. заведений / [В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов]. – [3-е изд.] – М.: Школа-Пресс, 2000. – 512 с.
9. Семиченко В.А. Проблеми і пріоритети професійної підготовки [Електронний ресурс] / В.А.Семиченко. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk/2007_01/semuchenko.pdf>. – Загол. з екрану. – Мова укр.
10. Худяков В.Н. Формирование математической культуры учащихся начального профессионального образования: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01; 13.00.08 / Худяков Виктор Никитович. – Магнитогорск, 2001. – 386 с.
11. Якиманская И.С. Личностно-ориентированное обучение в современной школе / Ираида Сергеевна Якиманская; [отв. ред. М.А.Ушакова]. – [2-е изд.]. – М.: Сентябрь, 2000. – 110 с.

В статье проанализированы современные научные подходы к организации внеаудиторной деятельности в профессиональном становлении будущих учителей математики. Личностно ориентированный подход обеспечивает учет субъектного опыта студента. Согласно аксиологического подхода осуществление профессиональной подготовки во внеаудиторное время предусматривает как учет ценностей и ценностных ориентаций каждого студента, так и понимание его как высшей цели и ценности общественного развития. Компетентностный – помогает определить степень готовности выпускника к профессионально-личностной конкуренции в условиях рынка труда. Технологический подход предусматривает применение его на уровне проектирования педагогической технологии.

Ключевые слова: профессиональное становление, внеаудиторная деятельность, подход, личностно ориентированный, аксиологический, компетентностный, технологический подходы.

The modern scientific approaches to extracurricular activities in the professional becoming of a future Mathematics teacher (personality oriented, axiological, competence, technology) have been analyzes. Personality oriented approach ensures consideration of subjective experience of the student. According to the axiological approach exercise training in extracurricular time involves a consideration of values and values of each student, and understanding it as the highest goals and values of social development. Competency based approach helps to determine the readiness of graduates for professional and personal compete in the labor market. The technological approach involves the use of it at the design of educational technology. Analysis of the above mentioned approaches has allowed us to define the features of extracurricular activities, identify the underlying fundamentals of the organization and reveal the mechanisms of implementation of extracurricular work, taking into account the dynamics of the internal connections. Basic results of the research are applied in the educational process of higher educational establishments.

Key words: professional becoming, extracurricular activity, approach, personality oriented, axiological, competence, technological approaches.